

УДК 341.63

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v35.2024.3>*В. І. Галат*

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ У ВИРІШЕННІ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ІСТОТНИМ ПОРУШЕННЯМ ДОГОВОРУ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Вступ. Найбільш поширеною та важливою складовою в договірних відносинах на міжнародній арені, являється міжнародна купівля-продаж товарів. Не зважаючи на той прогрес який досягли у створенні правових механізмів за для регулювання міжнародних комерційних відносин, спори за порушення договорів міжнародної купівлі-продажу товарів залишаються досить поширеними між договірними сторонами. Однією із причин являється істотне порушення договору між сторонами, і в подальшому виникає необхідності врегулювання питань, які виникають при такому порушенню.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжнародна купівля-продаж товарів є одним із ключових елементів міжнародної торгівлі. Проте, із зростанням обсягу міжнародних угод, збільшується і кількість спорів, пов'язаних з істотними порушеннями договорів. Традиційні судові процедури в окремих юрисдикціях часто не здатні ефективно вирішувати такі спори через складність правових систем, різницю у законодавстві та національну юрисдикцію. У цьому контексті міжнародний арбітраж стає важливим інструментом вирішення таких конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями в цій сфері займалися такі науковці, як Г. Борн, Я. Полссон, В. Васильєва, Т. Кашаніна, Л. Містеліс, О. Харитоновна, М. Хантер та ін. Проте питання ролі міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів залишається актуальним і сьогодні.

Мета статті – дослідження ролі міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів.

Виклад основного матеріалу. Арбітраж швидко набирає популярність серед інших способів вирішення міжнародних комерційних спорів і на даний момент можна виділити його, як самий ефективний та швидкий метод вирішення спорів стосовно істотного порушення міжнародного договору купівлі продажу. Арбітражні процедури дозволяють найбільш ефективно, швидко та гнучко вирішувати спори про порушення договірних

умов та забезпечують справедливість та неупередженість в процесі вирішення спорів.

Історія міжнародно-правового регулювання арбітражних угод налічує майже 100 років. Першим багатостороннім міжнародно-правовим актом, який було присвячено регулюванню арбітражних угод у сфері міжнародних комерційних відносин, був Женевський Протокол про арбітражні застереження 1923 р. У ньому було закріплено право сторін міжнародних комерційних контрактів, що належать до різних держав-учасниць Протоколу, укласти угоди про передачу на вирішення до арбітражу спорів, які вже виникли або можуть виникнути в майбутньому щодо вказаних контрактів [4, с. 97].

Поняття міжнародний арбітраж в міжнародному праві розглядається, як будь який спосіб мирного розв'язання міжнародних спорів, що полягає в обранні сторонами спору за взаємною згодою третьої сторони (одноособового арбітра чи кількох арбітрів), яка розглядає справу і виносить обов'язкове для сторін рішення. Звернення до третейського суду тягне за собою обов'язок сторін спору добросовісно виконати третейське рішення [2].

Арбітраж за своєю природою може бути національним або внутрішнім та міжнародним, внутрішній арбітраж проводиться на певному місці і підпадає під національне або внутрішнє право однієї зі сторін. І він за своєю суттю відрізняється від міжнародного через низку процесуальних особливостей. Національний арбітраж має свої особливості та переваги для держави, яка може виступати договірною стороною. Відмінність у внутрішньому та міжнародному арбітражі полягає в природі спору, національності сторін та місці проведення розгляду справи.

Відмінності міжнародного арбітражу від внутрішнього також просліджуються в відмінності у законодавчих актах, якими регулюються арбітражні установи та способі їх прийняття, якщо для міжнародного арбітражу, ключовими законодавчими актами являється модельний закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж, Вашингтонська конвенція, Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж, Міжнародні арбітражні регламенти, що є міжнародними актами які розробляються різними міжнародними організаціями в співпраці з бізнес середовищем та міжнародними експертними групами та в подальшому ратифікуються державами, то для внутрішнього арбітражу характерними законодавчими актами є внутрішні закони по регулюванні міжнародного арбітражу та профільні кодекси держав. В міжнародному арбітражі характерним є використання різних законодавчих актів на вибір сторін, тимчасом у внутрішньому арбітражі сторони можуть користуватись виключно національним законодавством. Також на відміну від внутрішнього арбітражу, міжнародний арбітраж має особливості у виборі головуючого арбітражу, який може походити з відмінної країни ніж сторони між якими відбувається вирішення спорів, що надає йому більшої незалежності та відкидає сумніви в упередженість розгляду справи.

В частині 3 статті 1 Типового закону ЮНСІТРАЛ, наведені три ключових критерії при яких арбітраж вважається міжнародним за своєю природою:

1) комерційні підприємства сторін арбітражної угоди в останній момент її укладання перебувають у різних державах;

2) одне з таких місць знаходиться за межами держави, в якій сторони мають свої комерційні підприємства:

а) місце арбітражу, якщо воно визначено в арбітражній угоді або відповідно до неї;

б) будь-яке місце, де має бути виконана значна частина зобов'язань, що впливають із торговельних відносин, або місце, з яким найбільш тісно пов'язаний предмет спору;

3) сторони прямо домовилися у тому, що предмет арбітражної угоди пов'язаний більш як із однією країною. [3]

Також процедура проведення процесу та прийнята рішення у міжнародному арбітражі може не відображати жодну з внутрішніх процедур держав, до яких належать сторони і спирається на міжнародні акти для забезпечення виконання своїх повноважень. Міжнародний арбітраж являється досить складним механізмом по вирішенню спорів, оскільки розгляд справ включає в себе різні практики та правила за якими відбувається розгляд. Особливу увагу приділено тому, що міжнародний арбітраж проводиться в певній країні, але він не має жодного зв'язку з правом країни, крім факту, що факту проведення на території цієї країни, і відсторонений від зовнішнього тиску зі сторони цієї держави.

Також варто зазначити, що особливістю даного правового інституту є те, що коли сторони зовнішньоекономічного контракту укладають арбітражну угоду та підпорядковують спір арбітражу, вони виключають спори, що можуть виникнути з таких контрактів, з юрисдикції державних судів. Державні суди не мають права розглядати спори, що є предметом арбітражної угоди, коли про це повідомили сторони, за винятком випадків, коли така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана [1].

Основний принцип арбітражу у міжнародних бізнес-спорах полягає у свободі сторін, вони можуть домовитися про вирішення спору, що виникає з їхнього контракту, поза рамками національної судової системи, звертаючись до альтернативного механізму вирішення спорів, а також використовуючи обране ними застосовне право. Правовий зв'язок між основним контрактом і арбітражною угодою полягає в тому, що вони існують окремо, ще відоме, як доктрина відокремленості арбітражної угоди. Дійсна арбітражна угода розглядається як окремих та автономний контракт, наявність якої не впливає на припинення основного контракту. Автономна природа арбітражної угоди була судово схвалена у кількох англійських справах.

Однією з головних особливостей, чому більшість міжнародних акторів, обирає саме міжнародний арбітраж для вирішення спорів у зв'язку з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів, являється конфіденційність у вирішенні спорів. І тому при вирішенні спору не розкриваються суть справи та документи які були подані сторонами та рішення, яке було прийнято арбітражною установою. Це особливо ціно для підприємств, які торгують на міжнародній арені, для уникнення певних складнощів у подальшому, при здійсненні торгових операцій та не шкодить іміджу цих компаній у міжнародному бізнес товаристві.

Але є і виключення з принципу конфіденційності, оскільки у разі подання апеляції на рішення арбітражу, конфіденційність втрачається і єдиним виходом з цієї ситуації, є завчасно прописані умови про відмову від апеляції у арбітражних угодах.

Також принцип конфіденційності не застосовується у разі коли однією зі сторін є держава, оскільки держава підзвітна перед своїми громадянами, та не може приховувати вирішені питання від них.

Основне фундаментальне питання для арбітражних установ, є питання юрисдикції, яке є надзвичайно важливе для проведення арбітражного регулювання та прийняття рішення арбітрами. Оскільки рішення винесені без юрисдикції, не мають легітимності. Відсутність юрисдикції при вирішенні спору є одним з небагатьох факторів, на які можуть спиратися сторони для скасування або відміни арбітражного рішення. Тому, надзвичайно важливо при укладанні арбітражних угод та міжнародних договорів з арбітражними застереженнями, вирішити питання юрисдикції.

На відміну від юрисдикції в державних судах, юрисдикція арбітражних установ не визначається єдиним *lex foги*, оскільки носить гібридний характер арбітражу. Вона зазвичай базується на складній сукупності договірних та юрисдикційних елементів, тобто волі сторін, виражених в арбітражній угоді, з одного боку, та різних законах, застосованих до різних аспектів арбітражного трибуналу, з іншого боку.

Для зміцнення позицій сторін у арбітражних угодах, потрібно досить чітко прописувати питання, що стосуються юрисдикції арбітражного провадження та для мінімізації викликів, що використовуються як тактика для затримки або зриву арбітражного процесу.

Найпопулярнішими міжнародними організаціями по вирішенні спорів за міжнародними контрактами шляхом проведенням міжнародного арбітражу є Міжнародна торгова палата (ICC), Лондонський міжнародний арбітражний суд (LCIA), Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма (SCC), Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), Постійна палата третейського суду (PCA), Сінгапурський міжнародний арбітражний центр (SIAC).

Вищезгадані міжнародні організації забезпечують належну процедуру та справедливий розгляд справ у міжнародних арбітражах, надаючи ефективні та надійні рішення для вирішення складних транскордонних спорів.

У зв'язку з розвитком та глобалізацією міжнародної торгівлі, а також нарощування міжнародними комерційними підприємствами торгових обсягів та співпраці на міжнародній арені, відбулась низка прогресивних змін. Саме тому, ми спостерігаємо за докорінними змінами, які відбуваються у глобальному правовому полі, оскільки право являється надважливим інструментом на світовому ринку. Ці зміни на самперед стосуються і міжнародного арбітражу, оскільки у вирішенні міжнародних, міждержавних та приватних спорів з участю сторін із різних держав, сторони віддають перевагу приватній системі вирішення спорів, до якої і відноситься міжнародний арбітраж. Останнім часом ми можемо спостерігати за тенденцією, коли міжнародні корпорації все частіше обирають процедуру міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, і пов'язано це в першу чергу, через

значну децентралізацію, як на рівні держав так і на міжнародній арені, оскільки вони не бажають, щоб якась держава втручалась в процес вирішення спорів та для запобігання затягуванню часу розгляду, тому система міжнародного арбітражу була значно модернізована, та прийняті нові закони для задоволення потреб бізнес-спільнот. Головним здобуттям, для міжнародного арбітражу стало прийняття типового закону ЮНІСТРАЛ, який спрямований на гармонізацію права та практики вирішення міжнародних комерційних спорів. Чітку потребу та доцільність, цього процесу доводить те, що на даний час типовий закон ЮНІСТРАЛ було ратифіковано в понад 80 країн.

Таким чином, можна констатувати, що міжнародна спільнота зрозуміла, що потрібно прискорювати розвиток та вдосконалювати закони про арбітражне вирішення спорів у міжнародних комерційних справах. Оскільки економічна глобалізація у приватному секторі економіки спрямована на широке розповсюдження транзакцій через кордони з найменшим втручанням держави, тому удосконалення системи правосуддя в першу чергу, відбувається через модернізацію міжнародного арбітражу, і є надзвичайно важливою та продуктивною для цієї мети.

Міжнародний арбітраж виявився найбільш ефективним та прийнятним серед інших варіантів вирішення спорів, які виникають у зв'язку з істотними порушеннями міжнародних договорів купівлі продажу товарів, і це підтверджується заявами великих міжнародних компаній у міжнародних комерційних спорах, які зазначають, що міжнародний арбітраж сприяє інтеграції ринків, забезпечуючи безпеку контрагентів та підвищуючи ефективність міжнародних приватних транзакцій, що підтверджується повальною кількістю міжнародних договорів, які містять арбітражне застереження, або разом з основним договором укладається арбітражна угода, на даний момент це 8/9 із 10 договорів.

Найкращим підтвердженням того, що міжнародний арбітраж є основним методом у вирішенні спорів, які стосуються істотного порушення договору, це те що в 2000 році кількість нових справ до арбітражу складала 500–700, в 2007 році кількість поданих справ зросла до 800–900 справ, а в 2023 році кількість поданих справ перевищила 1000. Також тенденцію зростаючої довіри до міжнародного арбітражу, можна побачити на прикладі опитування, яке було проведено Університетом Квін Мері в Лондоні, яке підтвердило значну популярність арбітражу. У дослідженні 2008 року 86% респондентів зазначили, що вони «задоволені» арбітражем. Так само в 2006 році 73% учасників визначили міжнародний арбітраж, як бажаний механізм вирішення спорів – або на основі одного арбітражу (29%), або в поєднанні з механізмами альтернативного вирішення спорів (ADR) у складі багаторівневої або ескалаційної системи вирішення спорів (44%) [5].

Вищенаведені статистичні дослідження та опитування дають нам уявлення про розвиток і зростаючу роль міжнародного арбітражу протягом останніх десятиліть. Цей ріст є природним наслідком глобалізації світу, де сторони комерційної угоди походять з різних правових систем з різними законами, і тому потребують процесу вирішення спорів, який діє краще і поза межами національних кордонів.

Слід зазначити, що міжнародний арбітраж не потрібно розглядати, як просту, дешеву та швидку альтернативу іншим видам вирішенню спорів у договорах про істотні порушення договору міжнародної купівлі-продажу товарів. Хоча слухання по справах можуть тривати декілька днів, але існує велика кількість письмової роботи, як до так і після слухання, але міжнародний арбітраж надає інші немонетарні переваги перед національними судами, такі як менше законодавче навантаження, що сприяє швидшому та зрозумілішому процесуальному розгляду. Наприклад, правила ICLA, одного з основних арбітражних інститутів, налічують лише близько 30 статей.

Міжнародний арбітраж є основним неконфліктним методом вирішення складних транскордонних комерційних спорів, і він поділяється на два основних типи: арбітражі, які виникають через договірні питання між компаніями, де вони погодилися у договорі звертатися до арбітражу, і ті, які виникають з договору, такого як інвестиційний договір, де компанії в країнах-учасницях погоджуються на арбітраж у разі виникнення спорів.

На сьогоднішній день механізми вирішення спорів, які стосуються договорів міжнародної купівлі продажу зазнають значних трансформацій, якщо раніше через брак досвіду та юридичної кодифікації найбільш розвинутими способами вирішення спорів при істотному порушенні договору були переговори та судове вирішення спору, то в реаліях сьогодення вирішення спорів в судовому порядку визнано неефективними та такими, що завдають значної шкоди та затягують процес вирішення цих спорів. Тенденції які існують наразі, це поступових перехід від держаного контролю до дерегуляції у всіх сферах життя, не виключенням стає і вирішення спорів про істотне порушення договору. Все більше міжнародних компаній переходять до альтернативних способів вирішення спорів, таки як медіація, примирення, ад'юдикацію, переговори та арбітраж.

Тому ми можемо стверджувати, що: економічний і технологічний розвиток, який світ переживає з минулого століття, створення та вдосконалення державних спільнот, таких як Європейський Союз та посилення міжнародної торгівлі, є причинами, які спонукали міжнародне співтовариство зосередити свої дипломатичні та законодавчі зусилля на створенні гармонізованого та уніфікованого комерційного права, або, принаймні, робити кроки до гармонізації його принципів.

У зв'язку з вищенаведеними процесами в міжнародній торгівлі, законодавство різних юрисдикцій має бути гармонізовано, щоб врегулювати або вирішити відносини, що виникають навколо та між економічними суб'єктами чи агентами ринку в межах бажаного правова визначеність. Іншими словами, у міру того, як зростає міжнародна торгівля, збільшується кількість проблем, що виникають у зв'язку з міжнародними відносинами між громадянами різних держав, посилюючи необхідність єдиного набору правил або принаймні принципів.

І тому міжнародний арбітраж, відіграє важливу роль у вирішенні спорів, у міжнародні купівлі продажу товарів, та все більше завойовує довіру та прихильність, на міжнародні арені. І тому важливість дослідження та в подальшому впровадження в практику у все більшої кількості компаній

буде породжувати нові виклики для міжнародної спільноти, і бажання вдосконалювати вже існуючу систему міжнародного арбітражу, для того, щоб надавати кращий результат у вирішенні спорів.

Література

1. Вороняк А.С. Міжнародний комерційний арбітраж: поняття, правова природа та його види. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/prescentr/publications/538856/>
2. Савчук К. О. Арбітраж міжнародний / Велика українська енциклопедія URL: https://vue.gov.ua/Арбітраж_міжнародний
3. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о международном торговом арбитраже URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/mal_rus.pdf
4. Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. / Г.А. Цірат. К. : Алерта, 2019. 410 с. 97ст
5. Corporate choices in International Arbitration Industry perspectives URL: <https://www.pwc.com/gx/en/arbitration-dispute-resolution/assets/pwc-international-arbitration-study.pdf>

Анотація

Галат В. І. Роль міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів. – Стаття.

Ця стаття має на меті дати розуміння, про основні аспекти міжнародного арбітражу та оцінити роль, яку арбітраж відіграє у міжнародних бізнесових спорах. Спочатку наводиться поняття міжнародного арбітражу для більш чіткого розуміння його сутності та історична ретроспектива розвитку міжнародного арбітражу, від перших багатосторонніх міжнародно-правових актів до сучасних міжнародних угод і інституцій, таких як ICC, ICSID і LCIA. Арбітраж став основним механізмом для вирішення спорів у міжнародних комерційних і інвестиційних відносинах. Основними принципами, на яких ґрунтується арбітраж – є добровільність, незалежність арбітрів, конфіденційність і ефективність процесу, що робить його популярним вибором для вирішення складних міжнародних конфліктів. Також, дана стаття покликана, показати стрімкий розвиток та перспективи міжнародного арбітражу у справах про порушення істотного договору міжнародної купівлі-продажу товарів з поміж інших способів вирішення спорів.

В статті детально розглядаються переваги міжнародного арбітражу над внутрішнім арбітражем та аналізуються причини, чому все більше міжнародних компаній обирають вирішувати спори саме в міжнародному арбітражу. Серед них виділяються такі, як нейтральність, гнучкість, прискорений розгляд, конфіденційність, міжнародне визнання та децентралізація та уникнення національних законодавчих перепон.

І як підсумок, звертається увага на роль, яку наразі відіграє міжнародний арбітраж у сучасній системі міжнародного права. Його успіхи і ефективність системи міжнародного арбітражу у вирішенні спорів пов'язаних з порушеннями договору міжнародної купівлі-продажу товарів. Також приділяється значна увага і недолікам та слабким сторонам міжнародного арбітражу, для більш чіткого усвідомлення, як можна покращити його та для пошуку сталої моделі розвитку міжнародних арбітражів. Оцінюються перспективи розвитку системи вирішення спорів враховуючи історичні, політичні та економічні фактори, які сприяли цьому.

Ключові слова: роль міжнародного арбітражу, арбітражні установи, ЮНСИТРАЛ, арбітраж, вирішення спорів, істотні порушення договору міжнародної купівлі-продажу товарів, порушення договору.

Summary

Halat V. I. The role of international arbitration in resolving disputes related to fundamental breaches of contracts in international sale of goods. – Article.

This article aims to provide an understanding of the key aspects of international arbitration and assess the role it plays in international business disputes. It begins by introducing the concept of international arbitration for a clearer understanding of its essence and offers a historical retrospective of the development of international arbitration, from the first multilateral

international legal acts to modern international agreements and institutions such as ICC, ICSID, and LCIA. Arbitration has become the primary mechanism for resolving disputes in international commercial and investment relations. The core principles underlying arbitration include voluntariness, independence of arbitrators, confidentiality, and process efficiency, which make it a popular choice for resolving complex international conflicts. The article also aims to demonstrate the rapid development and future prospects of international arbitration in cases concerning the breach of international sale contracts, alongside other dispute resolution methods.

The article thoroughly discusses the advantages of international arbitration over domestic arbitration and analyzes the reasons why more and more international companies choose to resolve disputes through international arbitration. Among the key advantages are neutrality, flexibility, expedited proceedings, confidentiality, international recognition, decentralization, and the avoidance of national legislative barriers.

Finally, the article focuses on the role international arbitration currently plays in the modern international legal system, its successes, and the effectiveness of the system in resolving disputes related to the breach of international sales contracts. Significant attention is also given to the shortcomings and weaknesses of international arbitration, providing a clearer understanding of how it can be improved and the search for a sustainable model for the development of international arbitration. The article evaluates the prospects for the future development of dispute resolution systems, considering the historical, political, and economic factors that have contributed to their evolution.

Key words: role of international arbitration, arbitration institutions, UNCITRAL, arbitration, dispute resolution, fundamental breaches of contracts in international sale of goods, contract breaches.